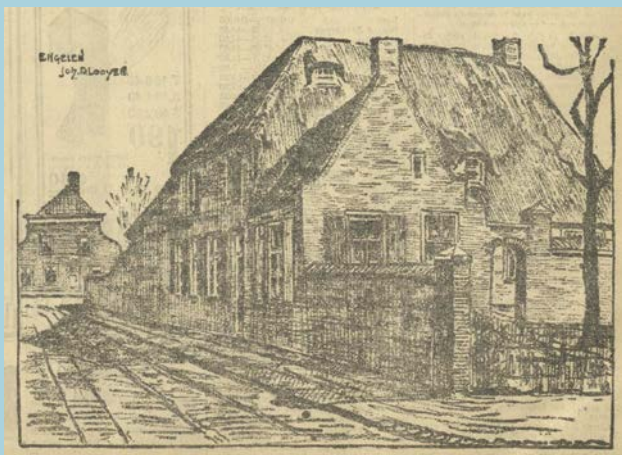

HEEMKUNDEKRING ENGELEN

- 1 De schets die Johan Dionysius Looyen van de Kerksteeg in Engelen vervaardigde.

- 2 De Kerksteeg of Kerkstraat met postkantoor in 1965 (RCE Amersfoort / 100943) en het nieuwe pand Achterstraat 10.

BERTIE GEERTS

MET HET SCHETSBOEK IN ENGELEN

DE REDACTIE VAN DE PROVINCIALE NOORDBRABANTSCH EN 'S-HERTOGEN-BOSSCHE COURANT PLAATSTE OP 16 AUGUSTUS 1922 EEN ARTIKEL, GENAAMD "MET HET SCHETSBOEK DOOR BRABANT". HET WAS DE OPMAAT TOT EEN REEK ARTIKEL EN DIE ACHT JAAR LANG MET REGELMAAT IN HET DAGBLAD ZOU DEN WORDEN GEPUBLICEERD.

Ieder artikel bestond uit een schets van een plekje uit een Brabants dorp die ondersteund werd met tekst. Het publiceren van deze artikelen had tot doel om de lezer deelgenoot te maken van de mooiste plekjes die Noord-Brabant rijk was.

Om het project zo objectief mogelijk vorm te geven sloot men een contract met de niet-Brabander Johan Dionysius Looyen. Looyen werd in 1876 te Utrecht geboren als zoon van Abraham Looyen (1828-1893) en Anna de Man (1833-1914) en was een vooraanstaand architect en pentekenaar. Hij trok door Noord-Brabant, zocht de mooiste plekjes op en legde die op papier vast. In 1930 werd het laatste artikel gepubliceerd en daarmee verliep tevens zijn contract met het dagblad. Hij overleed in 1944 te Voorburg (ZH).

Het artikel waarin de schets van Engelen werd opgenomen, werd gepubliceerd op 14 februari 1923. Het is aannemelijk dat de schets kort daarvoor door Looyen

BOEIEND

VEELZIJDIG

HISTORISCH GOED

02

04

05

werd vervaardigd. Looyen schrijft in de tekst bij de schets: "Er zijn, als men de dijk verlaat, nog enkele aardige intieme hoekjes in dit plaatsje, en een van deze is het kleine straatje, dat van den dijk het dorp invoert en waar zich op den hoek het aardig gegroepede huisje met zijtuin bevindt en waar het hulppostkantoor is gehuisvest". Met het voornoemde straatje bedoelde hij de Kerksteeg, thans De Terp geheten. In het midden van de schets

zien we De Terp 1, waar het genoemde hulppostkantoor was gehuisvest. Verder zegt hij niets over wat er nog meer is afgebeeld, maar laat ik er toch nog iets over zeggen. Links op de achtergrond is de voorgevel te zien van de boerderij van Peer van de Griend (1865-1947). In de Tweede Wereldoorlog werd deze boerderij verwoest en jaren later verrees er een nieuw pand, thans Achterstraat 10.

DE ZOEAVENPERIODE VAN PHILIP SOMERS (DEEL 1)

CEES SOMERS

DE VOORGESCHIEDENIS: IN HET MIDDEN VAN DE NEGENTIENDE EEUW HAD DE PAUS NOG EEN EIGEN STAAT, DIE EEN GROOT DEEL VAN MIDDEN ITALIË BESLOEG. ER KWAM EEN BEDREIGING VAN HET NAAR EEN VERENIGD ITALIË STREVENDE KONINKRIJK SARDINIË ONDER LEIDING VAN DE EERSTE MINISTER CAMILLE BENSO GRAAF CAVOUR (1810-1861). DIE WILDE HET GEBIED VAN DE PAUS INLIJVEN EN ZAG ROME ALS HOOFDSTAD. PAUS PIUS IX (1846-1878) WILDE ECHTER GEEN BEZITTINGEN OPGEVEN EN HAD BEHOEFTE AAN EEN EIGEN LEGER. IN 1860 DEED HIJ EEN BEROEP OP DE KATHOLIEKE WERELD OM VRIJWILLIGERS.

De Franse generaal Louis Christophe Juchault de La Moricière (1806-1865) vormde deze vrijwilligers tot een legertje onder de naam *Compagnie des tirailleurs Franco-Belges*. De meeste vrijwilligers kwamen eerst uit Frankrijk en België. De pauselijke troepen verloren echter de veldslag bij Castelfidardo op 18 september 1860, waarna de paus de gebieden Romagna, Umbrië en Marken moest afstaan. Dat niet het gehele pauselijke gebied werd bezet, kwam door de hulp van de Franse keizer Napoleon III (1808-1873). Een nieuw pauselijke leger moest worden opgebouwd onder leiding van Louis de Beudant (1826-1871). Het nieuwe leger kreeg de naam *Tirailleurs Franco-Belges*. Een belangrijk deel hiervan bestond uit soldaten die de naam kregen van Pauselijke Zoeaven.

Deze zoeaven kregen een schilderachtig uniform dat bestond uit een wijde broek, een kort jasje en een vest, grijsblauw van kleur, afgezet met rode tressen en chevrons (mouwstrepes). Op het hoofd droeg men een kepi, de voeten staken in stevige bergschoenen. De onder-

1 Italië in 1860.

benen waren omwikkeld met windsels. Om het middel snoerde men een meterslange brede ceintuur. Het pauselijk wapen bevond zich op het rechtergedeelte van de borst. Dit Pauselijke leger kreeg in maart 1861 een nieuwe opperbevelhebber, generaal Herman Kanzler (1822-1888). Het korps zoeaven bestond van 1 januari 1861 tot de verovering van Rome op 20 september 1870.

2 Philip Somers in zoeavenuniform.

3 Philip Somers poseert in Rome.

In deze periode zouden ongeveer 11.000 manschappen de gelederen vullen. Ruim 3000 van hen kwamen uit Nederland, bijna 3000 uit Frankrijk, ruim 1600 uit België; de rest kwam uit diverse andere landen, met nog een groot contingent uit Canada. Eén van hen was Philip Somers uit Hedel, die na terugkomst zich eerst weer in Hedel vestigde. Regelmatig logeerde hij aan de Dieskant. Uiteindelijk vestigde hij zich in Den Bosch. De eerste jaren is de situatie in de pauselijke staat tamelijk rustig, maar in 1867 volgt een nieuwe aanval door het leger van Giuseppe Garibaldi (1867 - 1882). Op 3 november 1867 treffen Garibaldi en de zoeaven, versterkt met Franse hulptroupen, elkaar bij Mentana. Na een hevige strijd moesten de Garibaldiërs wijken voor de tomeloze aanvalsdrift der zoeaven. Nadat de Fransen echter werden verslagen door de Duitsers in de Frans-Duitse oorlog (1870-1871), konden de Pauselijke troepen een nieuwe grote aanval niet meer weerstaan en viel Rome in september 1870 in handen van Victor Emmanuel en werd de Paus "de gevangene van het Vaticaan".

PHILIP ALS ZOEAAF

Voorvaders van de familie Somers vestigden zich medio negentiende eeuw eerst in Hedel. Daar werd op 21 september 1838 Philippus Jacobus Somers in geboren. Hij kreeg ook een meer dan gemiddelde opleiding: we weten dat hij niet alleen kon lezen en schrijven, maar zelfs de Franse taal machtig was. In de periode 1855-1865 verschenen in de katholieke kranten veel stukken over de moeilijkheden van de Paus en in 1866 neemt Philip Somers de beslissing te gaan dienen als zoeaaf in het leger van paus Pius IX. Hij vertrekt naar Rome vergezeld van vier Hedelse kornuiten. Hij zal dienst doen in het pauselijk leger van 3 februari 1866 tot 1 maart 1867. Na deze dienstdienst reist Philip via Frankrijk terug naar Nederland. De aspirant-zoeaaf moest een getuigschrift van zijn pastoor overleggen dat hij een goed katholiek was naast een gezondheidsverklaring van zijn huisarts. De vereiste leeftijd lag tussen de 17 en 40 jaar, de lengte moest minstens 1 meter 57 bedragen. De vrijwilligers werden vervolgens in Brussel en in Rome medisch gekeurd.

In Nieuwsbrief 25: Philips verdere loopbaan als zoeaaf, zijn thuiskomst en het Engelse veer van Somers.

ANS VERMEIJDEN

HANS KANT
WILTON DESMENSE

NA IN DE VORIGE NIEUWSBRIEF EEN BEZOEK TE HEBBEN GEBRACHT AAN AAIKE WECK IN DE DORPSTRAAT GAAN WE NU, OF LIEVER IN 1973, ACHTEROM BIJ ANS VERMEIJDEN AAN DE GRAAF VAN SOLMSWEG 65. DE FOTO'S KOMEN UIT DE FAMILIECOLLECTIE.

Op afbeelding ① de achtergevel van het pand. In de deuropening staan Ans Vermeijden en haar zoon Jaap ergens naar te kijken. Verder zien we dochter Gebke hond Katja in bedwang houden. Op de voorgrond zit dorpsgenoot Roelof Jan van Zeelst op de dwarsspijl van de schoorsteen van een huishoudtrap, voor hem ligt een hockeystick. Hij heeft geen aandacht voor wat hem boven het hoofd hangt, maar kijkt recht in de lens van de voor ons onzichtbare fotograaf, wiens anonimiteit verderop zal worden opgeheven. Op de vijfde trede van de trap bukt beeldvanger Jan Kurvers zich naar de zoeker van zijn fotocamera toe, maar niet met de bedoeling Roelofs rug te fotograferen.

Dit type camera, vermoedelijk een Hasselblad, had een zoeker aan de bovenkant, de lens ervan is gericht op de achterzijde van de tuin. Jan was werkzaam bij Kodak, de

firma van de bekende filmrolletjes, en was altijd bereid voor een speciale gelegenheid een mooie fotoreportage te maken. Bovendien verzorgde hij zelf het ontwikkelen en afdrucken! Tenslotte een voor die tijd typische meisjesfiets, met terugtraprem en zonder versnellingen, en een raadselachtig karretje (misschien de voorloper van het "hondje") naast de trap.

Deze keer ② deed T.O.G. een beroep op Kurvers kunde en kunsten. Muziekvereniging Tot Onderling Genoegen bestond uit een fanfare en een drumband, en wist onder de bezielende leiding van Bert de Bie (1932-2002) in de jaren zestig en zeventig van de vorige eeuw vele prijzen te winnen. Tegenwoordig heet de vereniging Muziek Collectief Engelen. De tuin grenst aan de Terp en de Achterstraat. Op de achtergrond is nog het dak en de toren van de Protestantse Kerk aan de Kerkhof te zien. Bloesem en bloeiende narcissen zorgden voor een mooi decor voor het fraai geüniformeerde gezelschap van witgerokte dames en zwartgebroekte heren: het is lente. Links naast de jongen met de Terpersvlag is de mascotte zichtbaar, maar niet scherp genoeg om uit te maken of het een pop is in een buggy, een vaandeltje of...

① De fotograaf gekiekt door Henk Vermeijden.

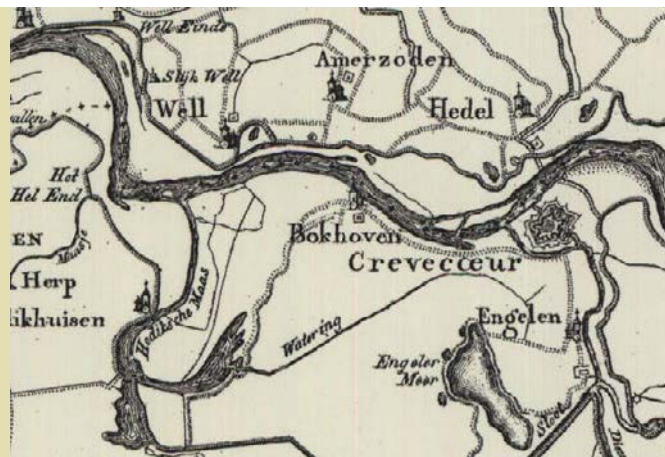
② T.O.G. gekiekt: uiterst rechts staat Bert de Bie

OP ZOEK NAAR DE MAAS, IN ENGELLEN EN DAARBUITEN (DEEL 1)

LIEVE TEUGELS

1 Infobord over het Damblok in Hedikhuizen, waar je niet zo maar langs loopt!

2 Kaartje met de Hediksche Maas.

DE TIJD DIE VRIJKWAM DOOR HET NIET-REIZEN VANWEGE CORONA HEEFT ME DE GELEGENHEID GEGEVEN OM MIJN OMGEVING WAT BETER TE LEREN KENNEN. IK BEN HIER EEN MEERVOUDIGE EXOOT: IN BELGIË GEBOREN EN GETOGEN, EN NA VEEL OMZWERVINGEN EEN TIJD IN HEDEL WOONACHTIG GEWEEST, EN SINDS 2017 IN DE HAVERLEIJ.

Wellicht vanwege de blik van de buitenstaander zijn de avonturen van de Maas in de buurt me bijzonder gaan fascineren. De fascinatie is geleidelijk ontstaan. Al hardlopend door ons mooie rivierenland realiseerde ik me meer dan eens dat de dijk vaak erg ver van de rivier ligt. Dat is bijvoorbeeld het geval in Hedel. Na wat speurwerk kwam ik te weten dat de Maas daar vroeger een mooie bocht maakte en dat die is rechtgetrokken aan het eind van de 19de eeuw. De oude dijk ligt er echter nog steeds, en de kleine haven blijkt een restant van een Maasmeander. Als je het gaat herkennen, zie je overal op de kaart restanten van oude Maaskronkels: overduidelijk in Alem, dat vroeger een Brabants dorp

was, verbonden met Maren-Kessel. Dichter bij huis, in Hedikhuizen, getuigt het Damblok (aangegeven door een informatiebord 1 op het fietspad op de Maasdijk) van de grondige ingreep van de paters van Berne (die toen in Bern gehuisvest waren, dat nog niet door de Bergse Maas was gescheiden van Herpt).

Omstreeks 1273 leidden zij de Maas, die vroeger doorliep richting Heusden, naar het Noorden, waar ze vanaf dat moment uitmondde in de Waal. Het water dat overbleef in de oorspronkelijke loop van de Maas werd tot "Oude Maas(je)". In 1904 is dit weer teniet gedaan met de aanleg van de Bergse Maas: de door de paters omgelegde Maas verwerd tot "dode Maasarm". De mens blijft met het water spelen. Langs de nieuwe dijk in Hedikhuizen, vlakbij het Damblok, kun je op dit ogenblik heel goed zien, waar de (nu afgedamde) Maas liep, omdat het er pas gemaaid is.

Op het stuk tussen Hedikhuizen en Heusden, maar ook verderop, tot bij de oude monding van de Maas nabij Hellevoetsluis, vindt men talrijke prachtig meanderende "Oude Maasjes". Vooral die Oude Maasjes zijn me gaan

> fascineren. In de eerste Coronadagen heb ik talrijke loopjes en fietstochten gemaakt om de loop van die Maasjes te traceren, vaak met behulp van Google Maps. Ook topotijdreis.nl is een heel nuttige website in dit verband. Ik heb toen zelfs een aparte facebook pagina gemaakt "Op zoek naar de Maas" (www.facebook.com/Opzoek-naar-de-Maas-105052884561135). Daarop deel ik allerlei foto's en tekstjes van mijn Maasverkenningen.

COLUMN

PLEK ZAT? (2)

WILTON DESMENSE

Van die anderhalve meter zijn we voorlopig nog niet af. Daarom beperk ik mij in deze column opnieuw tot een nostalgisch plaatje uit beter tijden. De foto sluit mooi aan bij het "Achterom bij ..." -verhaal elders in deze Nieuwsbrief. Hij is namelijk genomen in 1887 in dezelfde achtertuin, die van de protestantse pastorie, huidig adres Graaf van Solmsweg 65. In 1965 is het pand verkocht aan ... de heer en mevrouw Henk en Ans Vermeijden.

Vanaf 1641 hebben er maar liefst 34 dominees gewoond! Dominee Willem Jacob Oudegeest (1799-1888) en zijn vrouw Maria Snel (1803-1888) vierden hier op 10 mei hun diamanten huwelijksfeest, voor welke gelegenheid twee heren zelfs een hoge zijden hadden opgezet en geen dame niet goedgemutst was. Over het pand zijn vele wetenswaardigheden te lezen in deel 7 van de reeks Bossche Pracht uit 2002. Het hoge huis op de achtergrond, waarvan het raam op de eerste verdieping goed zichtbaar is, staat aan De Terp 2.

Nog steeds trek ik af en toe naar Hedikhuizen, waar bijzonder veel Maasgeschiedenis is. Er is nog een stukje Oude Maas (Hediksche Maas ②) te zien, bij haar eeuwenoude "Hoge Maasdijk".

In het nabijgelegen Haarsteeg was zelfs een tijd een haven (waar nu de schaatsbaan is). Als je goed kijkt zie je in Hedikhuizen nog de sporen van de sluis die er tot in de jaren 1960 nog was. Ook in Luttelherpt is nog een mooi stukje Oude Maas. ③

Toen mijn fascinatie voor de Maas enige bestuursleden van Angrisa ter ore kwam, werd me gevraagd om iets voor de Nieuwsbrief te schrijven. Het moest echter wel een verband hebben met Engelen. Dat was een uitdaging, want Engelen ligt eigenlijk niet aan de Maas.

③ Het Oude Maasje.

In Nieuwsbrief 25 leest u hoe Lieve deze uitdaging heeft aangepakt.

ANGRISA

SECRETARIAAT

LAMBERTUSSTRAAT 17
5221 BB ENGELEN
INFO@ANGRISA.NL
WWW.ANGRISA.NL